

LÁZÁR GYÖRGY

Irányzatok és törekvések a magyarországi szlovákság körében (1945–48)

A magyarországi szlovákok ősei a 17–18. században költöztek a mai Szlovákia területéről jelenlegi lakóhelyükre.¹ Számuk az 1930-as magyarországi népszámlálás szerint 104 819 fő volt, az 1941-es népszámlálás szerint pedig 75 877. Nem összefüggő földrajzi régiókban, hanem az ország különböző részein, úgynevezett szórványtelepüléseken élnek. Nyelvüket, kultúrájukat a kisebb-nagyobb mértékben érvényesülő asszimilációs hatások ellenére is megőrizték, ebben jelentős szerepet játszottak az evangélikus egyház szlovák nyelvű szertartásai, valamint az általa fenntartott iskolák is.

1918-ig az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig a mai Magyarország területén élő szlovákok azonos államkeretben éltek anyanyelvükkel, ez a nyelvi-kulturális kapcsolatok ápolását megkönnyítette. Az önálló csehszlovák állam létrejötte után ezek a kapcsolatok megszakadtak, a Horthy-rendszer tudatosan akadályozta, hogy a magyarországi szlovákok és anyanyelvük között szorosabb nyelvi és kulturális érintkezés alakulhasson ki.² A két világháború között Magyarországon működő szlovák iskolák, bár deklaráltan az anyanyelv ápolása volt a feladatuk, gyakorlatilag a magyarosítás eszközüvé váltak.³ Az egyházi iskolák nem adtak lehetőséget a szlovák irodalmi nyelv megismerésére, hanem a cseh egyházi nyelvet (a biblia nyelvét, az ún. „*bibličtinát*”) és a helyi szlovák nyelvjárást kultiválták. A szlovákság legjobbjai a magyar dolgozók oldalán aktívan részt vettek a munkásmozgalomban.⁴ Közülük többeket az ellenforradalmi rendszer börtönbe zárt és internált a dolgozók és a nemzetiségek jogaiért folytatott harcuk miatt.

Az 1944–45-ös esztendő a magyar nép életében történelmi fordulatot hozott. A második világháború befejező szakaszában a szovjet csapatok felszabadították hazánkat a fasizmus uralma alól. Összeomlott a negyedszázados ellenforradalmi rendszer, lehetővé vált, hogy a dolgozó nép maga vegye kezébe saját sorsának irányítását. A haladó erők a kommunisták vezetésével megindították a harcot a romokban heverő ország újjáépítéséért.

Az újjáépítésért folytatott küzdelem során „... meg kellett vívni a nagy csatát, hogy véglegesen eldőljön a kérdés: *kié* legyen a hatalom, *kié* legyen az ország? A tőkéséké, akik a nagybirtokos osztállyal együtt a bűnös szovjetellenes háborúba sodorták Magyarországot, vagy a népe, amelynek szabadságáért fiainak legjobbjai hosszú évtizedeken át küzdöttek, és az elesett szovjet hősök életü-

¹Dr. Krupa András: A szlovákok letelepedése az Alföldön a 18. és 19. században. Békési Élet 1967. 3. 105–108. Bővebben l.: Ján Sirácky: Šťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18 a 19 storočí. SAV 1966, valamint: Ján Sirácky a kollektív: Slováci vo svete. I. Matica slovenská 1980.

²Geschichte der Slowaken in Ungarn und die entwicklungsänderungen ihrer nationalität zwischen 1918 und 1948 von Anna Gyivicsán Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae Separatum Sectio Historica Tomus XXI. Bp. 1981. 337–338.

³A Horthy-korszak nemzetiségi iskolapolitikájára vonatkozóan l. Sárközi István: Az ellenforradalmi rendszer népiskolapolitikája Magyarországon. (1919. augusztus–1944.) Bp. 1980. 220–222.

⁴G. Vass István: Účasť Slovákov v robotníckych a roľníckych hnutiach vo Viharsarku 1930–1944 (Szlovák munkások és szegényparasztok részvétele a Viharsark munkásmozgalmában 1930–1944), valamint Virágh Ferenc: Účasť Slovákov v agrárno-socialistickom hnutí v stolici Békés (Szlovákok a Békés megyei agrárszocialista mozgalmakban). Mindkét tanulmány a Spoločný čsud-spoločná cesta című tanulmánykötetben található. Bp., 1980.

ket adták.”⁵ A hatalomért folyó küzdelem fontos állomásai voltak: a földreform, a burzsoázia korlátozására irányuló intézkedések, a termelés állami ellenőrzése, az államosítások.

A felszabadulás a magyarországi nemzetiségi dolgozók életében is történelmi forduló volt. Az új Magyarország szakított a Horthy-rendszer nacionalista, magyarosító nemzetiségi politikájával. A magyar sajtóban 1945 nyarán közlemény jelent meg arról, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány Belügyminisztériuma rendelettervezetet készít elő a nemzetiségi egyenjogúság biztosítására.⁶ A sajtóban megjelent közlemény szerint a rendelet garantálja a nemzetiségi nyelvek szabad használatát a magán- és közéletben, a kormány kötelezettséget vállal, hogy a nemzetiségek iskoláit ugyanúgy támogatja mind anyagi, mind erkölcsi tekintetben, mint a magyar iskolákat. 1946 elején Magyarország köztársaság lett. Az államformáról szóló törvény egyenlő jogot biztosított az összes magyar állampolgárnak nemre, fajra, vallásra való tekintet nélkül. A fiatal magyar demokrácia erőfeszítéseket tett annak érdekében is, hogy a nemzetiségi oktatást demokratikus szellemben szervezze újjá. 1945–48 között létrejöttek a ma is működő nemzetiségi szövetségek.⁷

A felszabadulás első heteiben, amikor a régi közigazgatás megszűnt és az új még nem alakult ki, a délföldi szlováklakta településeken is megalakultak a különböző népi szervek, köztük a nemzeti bizottságok.⁸ A helyi szervek a lakosság igényeinek megfelelően alakították nemzetiségi politikájukat. A példát számukra a Tanácsköztársaság nemzetiségi politikája jelentette, ami azért is érthető, mert a helyi szervek tevékenységében jelentős szerepet játszottak az 1919-es veteránok. Érdekesség kedvéért megemlítem, hogy 1945-ben Tótkomlóson bevezették a kétnyelvű – azaz szlovák és magyar – közigazgatást, a Kommunisták Párt helyi szervezete kétnyelvű párttagsági könyveket adott ki tagjai részére. A tótkomlósi iskolákban már 1945 elején megszervezték a nemzetiségi oktatást, de szlovák nyelven kezdtek el oktatni Pitvaroson is.⁹ 1945 szeptemberében pedig Tótkomlóson a Kommunisták Párt szlovák nyelvű pártiskolát nyitott.¹⁰ Az új szellemű nemzetiségi politika megvalósításában a tótkomlósiak kezdeményezései már akkor kiemelkedő szerepet játszottak, amikor még nem szabályozta országos rendelet a nemzetiségek helyzetét.

1944/45 fordulóján a népi szervekben, az újjászerveződő közigazgatásban az ország más településein is helyet kaptak a szlovák lakosság képviselői is. Természetessé vált, hogy a nemzetiségi lakosság anyanyelvén érintkezhetett a helyi hatóság képviselőivel. A demokratikus szellemű nemzetiségi politika tudatos érvényesítésére a legtöbb példa a délföldi szlováklakta településeken található, elsősorban ott, ahol a sajátos történelmi fejlődés következtében már korábban viszonylag erős nemzetiségi öntudat alakult ki. Békés megyében a szlovákok közül többen vezető funkcióba kerültek közvetlenül a felszabadulás után. Így például szlovák volt Szobek András, Békés megye akkori főispánja, Gyuska János, a Magyar Kommunisták Párt Békés megyei titkára, Békéscsabán a Kommunisták Párt helyi vezetőségének nagy része, a tótkomlósi földigénylő bizottság elnöke, Hirka János.

A nemzetiségi kérdést elvi alapokon megoldani akaró politikának a felszabadulást követő első esztendőkből súlyos nehézségekkel és ellentmondásokkal kellett szembenéznie. A deklarált nemzeti jogok nem vonatkoztak a magyarországi németekre, akiknek napirendre került az országból való kitelepítése. A magyar közvélemény jelentős része már a potsdami konferencia (1945. július 17–augusztus 2.) előtt nyomást gyakorolt a kormányra, hogy az ún. „svábkérdést” kitelepítéssel oldja meg. A kormány a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottságon keresztül a szövetséges nagyhá-

⁵ *Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása.* Bp., 1960. 230.

⁶ Kormányrendelet biztosítja a nemzetiségek teljes szabadságát – *Szabad Nép*, 1945. augusztus 4.

⁷ A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége 1947-től működik ezen a néven, létezését azonban 1945-től, az Antifasiszta Szlávok Frontja megalakulásától számítja. A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége 1948-ban alakult meg. Szintén ebben az évben jött létre a Magyarországi Románok Kultúrszövetsége, mely napjainkban Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége néven működik. A Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetsége csak 1955-ben jött létre. (Mai nevén: Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége)

⁸ *Gyivicsán* i. m. 341.

⁹ UMKL. VKM. 17 050/1946. sz. irat

¹⁰ Az MKP a szlovák–magyar barátságért *Szabad Nép*, 1945. szeptember 6.

talmak segítségét és jóváhagyását kérte a magyarországi németek kitelepítéséhez.¹¹ Az akkori csehszlovák kormány kezdeményezésére felmerült magyar–csehszlovák lakosságcsere gondolata pedig – amint erről a későbbiek során bővebben is szó lesz – a magyarországi szlovák nemzetiségi lakosság körében váltott ki vitát, nagyfokú feszültséget és nyugtalanságot. E nehéz körülmények közepette és ellenére is a szlovákok többsége aktívan bekapcsolódott az újjáépítés munkájába, képviselőik aktív szerepet játszottak a közéletben. A számtalan gond, nehézség közül, amellyel a háború utáni Magyarország küzdött, egyike volt a lakosságcsere problémájára.

A Kommunista Párt és a haladó erők fontos feladatnak tekintették, hogy az új Magyarország szakítson a Horthy-rendszer nacionalista-irredenta külpolitikájával, s kapcsolatait a szomszéd népekkel új alapon, a barátság és együttműködés jegyében rendezze. Annak ellenére, hogy Románia, Csehszlovákia, valamint Jugoszlávia népei szintén a népi demokratikus fejlődés útjára léptek, a kapcsolatok normalizálását nagymértékben megnehezítették azok a magyarelles megnyilvánulások, amelyek mintegy visszahatásai voltak a Horthy-rendszer hatóságai által a Magyarországhoz csatolt területeken elkövetett túlkapaszkodásoknak. „De kétségtelenül szerepet játszott az is, hogy a szomszédos államokban a volt uralkodó körök – és nemegyszer a polgári ellenzék is – szívesen feleltették volna a népek elleni árulásait a Magyarországgal szembeni gyűlölet kifejezésével és felkeltésével s mindenekelőtt azzal, hogy a magyar nemzetiségű lakosságot tegyék felelőssé mind a Horthy-rendszer politikájáért, mind a saját bűneikért.”¹²

Románia és Jugoszlávia kormányai a kezdeti magyarelles incidensek után a nemzetiségi jogok biztosításával kívánták megoldani a nemzetiségi kérdést, s lépéseket tettek a demokratikus Magyarországgal való jószomszédi kapcsolatok megteremtésére. A háborús bűnösöket nemzetiségre való tekintet nélkül felelősségre vonták, s elutasították a kollektív felelősségre vonás módszerét. Az akkori csehszlovák kormányzat a nemzetiségi kérdést nem a nemzetiségi jogok biztosításával, hanem a tiszta szláv állam koncepciójának megvalósításával kívánta rendezni.¹³ Hivatalos csehszlovák nyilatkozatok gyakran hangoztatták a szomszédos Magyarországgal való baráti kapcsolatok megteremtésének szükségességét, ezt azonban csak akkor látták megvalósíthatónak, ha olyan lakosságcsere kerül sor, mely megszünteti a két ország viszonyában jelentkező feszültség forrását.¹⁴

A tiszta szláv Csehszlovákia koncepciójának kialakításában Eduard Beneš köztársasági elnök, a londoni emigráns kormány feje, a csehszlovák burzsoázia vezető politikusa játszotta a vezető szerepet.¹⁵ Ennek értelmében a háború utáni Csehszlovákiának meg kell szabadulnia a német és a magyar nemzetiségtől, melyek e felfogás szerint aktív szerepet játszottak 1938–39-ben az önálló csehszlovák államiség felszámolásában. Az állam szláv jellegének erősítésére felmerült a külföldön élő szlovákok hazatelepítésének gondolata is, így került napirendre a Magyarországon élő szlovákok

¹¹ Nemzetiségi kérdés – nemzetiségi politika Bp. 1968. 15; *Balogh Sándor*: A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945–47. Bp., 1982. 77–102.

¹² *Balogh* i. m. 36.

¹³ *Uo.* 103.

¹⁴ A Szabad Nép 1945. december 2-i számában idézi Fierlinger csehszlovák miniszterelnök nyilatkozatát, melyben állást foglal a lakosságcsere szükségessége mellett. „Ha Magyarország baráti jóviszonyban akar velünk élni, úgy kell velünk megegyeznie, hogy a megállapodás mindkét ország érdekeinek megfelelően.” (Fierlinger nyilatkozata a lakosságcsere mellett. Szabad Nép, 1945. december 2.)

¹⁵ Beneš elnök emigrációs tevékenységéről, a tiszta szláv állam koncepciójáról l.: *Dr. Eduard Beneš*: Paměti. (Emlékek) Praha 1947. 330., Dokumenty z historie československé politiky 1949–1943. (A csehszlovák politika történetének okiratai 1949–1943.) Otáhalová-Červinková, Praha 1966. 198; *Juraj Zvara* 1965-ben megjelent munkájában idézi Beneš elnök következő kijelentését: „Már 1938 novemberében megmondtam, hogy az elháríthatatlanul bekövetkező háborúért a kisebbségek bűnhődnek majd.” (*Juraj Zvara*: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában. Bratislava, 1965. 43.); *Balogh* i. m. 103.; *Balogh Sándor*: Az 1946. február 27-i magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény. Történelmi Szemle 1979/1.

lakosságcsere keretében történő áttelepülése is.¹⁶ Magyarországon viszont sokkal kevesebb szlovák élt, mint amennyi magyar Csehszlovákiában, éppen ezért irreális volt az az elképzelés, hogy a csehszlovákiai magyarság kérdése lakosságcserevel megoldható. Az 1930-as csehszlovák népszámlálás szerint 571 988 csehszlovák állampolgár vallotta magát magyarnak Szlovákiában. Kárpátukrajnát is beleértve összesen 691 923 fő volt a csehszlovákiai magyarok száma.

1945 nyarán a lakosságcserevel kapcsolatos hírek hatására feszültség és nyugtalanság keletkezett azok között a magyarországi szlovákok között, akik nem akartak áttelepülni. Aggodalmaik eloszlátására Gyöngyösi János külügyminiszter 1945. július 1-én a Független Kisgazdapárt békéscsabai nagygyűlésén tartott beszédében részletesen foglalkozott a lakosságcsere kérdéssel és kijelentette: a magyar kormány nem kezdeményez lakosságcserét, de ha ilyen kívánság felmerül a magyarországi szlovákság részéről, az más megvilágításba helyezi a kérdést.¹⁷ Ebből kiviláglik, hogy a kormány nem kívánt akadályt gördíteni az önként áttelepülni akarók távozására, de nem is akart kényszeríteni senkit a távozásra. Egyidejűleg deklarálta, hogy a magyarországi szlovákok részére maradéktalanul biztosítja az állampolgári és nemzetiségi jogokat. A magyar kormány a szlovákiai magyarok kollektív felelősségre vonását elutasítja, a háborús bűnösök megbüntetését nemzetiségre való tekintet nélkül helyesli.

A gyűlésen részt vevő szlovákság nagy tetszéssel fogadta a külügyminiszter szavait, majd nekünkben Csiáki János gazda kért szót.¹⁸ Részletesen szólt arról, hogy egyesek a magyarországi szlovákok körében már hónapok óta agitációt fejtenek ki annak érdekében, hogy szakadjanak el, vagy települjenek át Csehszlovákiába. Olyan híreket terjesztene, hogy aki belép az Antifasiszta Szlovák Frontjába, annak nem kell jóvátételt fizetnie, s a hozzátartozóját is kiszabadítják a hadifogságból. (Az Antifasiszta Szlovák Frontjáról későbbiekben még részletesen is szó lesz.) Kijelentette, hogy az alföldi szlovákok továbbra is Magyarországon akarnak élni a magyarokkal testvéri közösségben, de ha mégis lesz áttelepülés, azokat telepítsék át, akik önként akarnak távozni.

1945–48 között Csehszlovákiában is heves küzdelem folyt a munkásosztály és a burzsoázia között a hatalom kérdésének eldöntéséért. A megoldatlan nemzetiségi kérdés kapcsán keletkezett nacionalista indulatokat a jobboldal saját pozícióinak erősítésére igyekezett felhasználni. A Csehszlovák Kommunista Párt és a haladó erők maguk is elfogadták a tiszta szláv Csehszlovákia koncepcióját.

A magyar kormány félreérthetetlenül elhatárolta magát a Horthy-rendszer revizionista-irredenta külpolitikájától. Ennek ellenére a csehszlovákiai haladó erők körében is előítéletek és nagyfokú bizalmatlanság tapasztalható a háború utáni Magyarországgal szemben. De a csehszlovák–magyar viszony rendezését a magyar polgári jobboldal nacionalista szellemű megnyilatkozásai is nehezítették. A kisgazdapárti Igazság című lap például olyan írásokat is közölt, melyek a megbékélés helyett a szomszéd népekkel szembeni bizalmatlanság és gyűlölet felkeltésére voltak alkalmasak.¹⁹ Az új Magyarországgal szembeni bizalmatlanság a csehszlovák haladó erők körében csak az 1947-es magyarországi országgyűlési választások után kezdett oldódni, amikor a Magyar Kommunista Párt és a vele szövetségre lépett haladó erők választási győzelmével a nacionalista-irredenta törekvések fő támaszát jelentő reakció súlyos vereséget szenvedett.²⁰

¹⁶ Ján Bobák: Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (1946–48) in: Slováci v zahraničí 8. Matica slovenská 1982. 72.

¹⁷ Gulyás Gábor: Hivatalos kormánynyilatkozat a magyar–szlovák viszonyról, Gyöngyösi külügyminiszter békéscsabai beszéde a szlovákiai magyarok helyzetéről. Az alföldi tótság hűségnyilatkozata. Kis Újság 1945. július 4.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Az egyszerű polgár és a szlovákok. Igazság 1945. nov. 10. A cikk azt állítja, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása csak a határok kiigazításával lehetséges. A csehszlovákiai magyarelles intézkedések oka szerinte az, hogy a csehek és a szlovákok éretlenek a demokráciára. A lapban olyan írások is megjelentek, melyek a Horthy-rendszer háborús felelősségét igyekeztek csökkenteni. (Pl.: A magyar–csehszlovák viszony. Igazság 1945. július 21.)

²⁰ G. Husák: Úprava postavenia ôsob maďarskej národnosti. (Z referátu na zasadnutí UV.KSS. 27.t.r.) Nové slovo 1948. okt. 1.

1945 nyarán, amikor a csehszlovák kormány több hivatalos megnyilatkozásban felvetette a magyar–csehszlovák lakosságcsere kérdését, a magyarországi szlovákságon belül vita kezdődött az áttelepülésről. A vita két szinten, a magán- és a közélet területén jelentkezett. Vitatkoztak az ismerősök, a rokonok és a szomszédok, de az egyes családokon belül is – sokszor a generációs ellentétek formáját öltve – éles ellentétek alakultak ki.

Politikai színezetet a vita akkor öltött, amikor a nézeteltérések a demokratikus pártokban aktívan tevékenykedő szlovákok és az Antifasiszta Szlovák Frontja közötti ellentét formájában jelentkezett. Sajátos módon a kezdeti szakaszban (1945 nyara – koraősz) a vita elősorban még nem az áttelepülésről folyt, hanem arról, hogy a szlovákok a demokratikus pártok soraiban, vagy pedig az Antifasiszta Szlovák Frontjában folytassák-e az aktív közéletet? Igaz-e az, hogy a felszabadulás alapvető változást hozott a magyarországi nemzetiségek – így a szlovákok – helyzetében? Vita folyt arról is, hogy a nemzetiségi jogokat a magyar dolgozókkal összefogva a demokratikus Magyarországért folytatott harc keretében, vagy külön nemzetiségi szervezkedés útján érhetik-e el? De a vitának már ebben a szakaszában is felbukkan az a vélemény, hogy a nemzetiségi kérdés igazi megoldását a lakosságcsere jelenti. A kérdés ilyen módon való felvetésére a legélesebben az Alföld déli részén, elsősorban Békés és Csongrád megyében került sor. Nem véletlen, hogy a helyi sajtónak ebben az időszakban ez a kérdés állandó témája, amit átvesznek az országos lapok is.

Az Antifasiszta Szlovák Frontja 1945. február 18-án alakult meg Battonyán, soraiban magyarországi szerbeket, horvátokat, szlovákokat, szlovéneket tömörített. A szervezet elnevezése arra utal, hogy a szláv népek német fasizmus elleni küzdelmének ideológiai megalapozásában a múlt századi hagyományokban gyökerező szláv kölcsönösség eszméje is fontos szerepet játszott.²¹ A Frontnak két tagozata volt: délszláv és szlovák. 1946 tavaszán a délszláv tagozat szervezetiileg különvált, majd 1947-ben elnevezését Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségére változtatta. Főtitkára Rob Antun, a Magyar Kommunista Párt tagja volt.

A szlovák tagozat élén Francisci Mihály békéscsabai evangélikus lelkész állott elnökként, Horák Sándor budapesti katolikus lelkész volt a szervezet alelnöke. Francisci Mihály a két világháború között a lelkési hivatás mellett irodalmi tevékenységet is folytatott, a második világháború idején a Békéscsabán megjelenő Čabiánsky kalendárba Hitlert, Mussolinit, Horthyt dicsőítő cikket írt és üdvözölte a bécsi döntés eredményeként végrehajtott országgyarapítást.²² A második világháború után közvetlenül az Antifasiszta Szlovák Frontja szlovák tagozatának elnöke lett, egyes adatok szerint a Kommunista Pártnak is tagja volt egy ideig. 1947 őszén áttelepül Szlovákiába.

Horák Sándor budapesti katolikus lelkész a bécsi döntés után érkezett Magyarországra, nyilatkozata szerint azért, hogy a Magyarországhoz csatolt területen a szlovákok lelkipásztora legyen.²³ Az ő irányításával működött a Spolok svätého Vojtecha (Szent Adalbert) szlovák vallási egyesület, de szorosan együttműködött a Budapesten évtizedek óta működő Slovenský robotnícký katolícký kruh (Szlovák Katolikus Munkáskör) elnevezésű konzervatív vallási egyesülettel is. A felszabadulás után néhány hónapig a Budapesten működő Csehszlovák Nemzeti Tanács vezetője volt, melynek meelehetősen tisztázatlan volt a szerepe és a programja. Később a Csehszlovák Nemzeti Tanács beolvadt az Antifasiszta Szlovák Frontjába.²⁴

Az Antifasiszta Szlovák Frontja 1945 nyarán Sloboda (Szabadság) címmel lapot indított.²⁵ 1945. július 14-i száma vezércikkben foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy miért „antifasiszta” a front és miért „szláv”. Antifasiszta a front azért, mert harcolni kíván a reakció ellen, bármely formában is jelentkezzen, és szláv azért, mert szlovákokon kívül délszlávok is tagjai. A Sloboda kifogásolta, hogy az 1945. július 1-i már említett békéscsabai nagygyűlésen Csiáki János és nem a Front szónoka lépett fel, mondván, hogy a szlovákok „igazi véleményét” a Front képviseli. A cikk

²¹ Gyivicsán i. m.

²² M. F.: Sedmohradsko (Erdély) Megjelent az 1941-es Čabiánsky kalendárban. Ugyanitt Nemčok szarvasi szlovák költő Povodeň (Áradás) című, 1940-ben írott költeményében Horthy Miklóst dicsőíti.

²³ Z ťažkých čias na výsne krajších dni a rokov. Sloboda 1946. június 9.

²⁴ L. uo.

²⁵ Načo tie krokodilie slzy? Sloboda 1945. július 21.

a továbbiakban többek között arról szól, hogy a magyar demokrácia jó szándékú ugyan, de a szlovákok és szlávok helyzetét „még mindig” nem rendezte kielégítő módon. Formailag persze ez igaz, de a valóság az, hogy a magyar demokrácia vívmányaiból a szlovák nemzetiségű dolgozók kezdetétől fogva ugyanolyan mértékben részesültek, mint a magyarok.

1945. július 21-én a Sloboda a lakosságcsere kérdéséről közölt cikket.²⁶ Ez azért érdemel külön figyelmet, mert ez volt az első jelentősebb írás, amely a lakosságcsere kérdésével részletesebben foglalkozott. Felfogása szerint a lakosságcserevel meg lehetne oldani a nemzetiségi kérdést, s biztosítani lehetne a Duna-medencében a békét. A megegyezésnek a kifejtett vélemény szerint a legfőbb akadálya a magyar reakció ellenállása. (A Sloboda ezzel az állásfoglalásával mindenkit, aki a lakosságcsere elutasító álláspontra helyezkedett, valójában reakciónak minősített!)

A Front ideológiája meglehetősen zavaros volt, benne különböző elemek keveredtek: vallásos hagyományok, mint például a Cirill–metód-kultusz, a múlt századból származó szláv kölcsönösség eszméje, de a kommunizmus és a szocializmus jelszavaira való hivatkozás sem maradt el. Lapja a Sloboda, a hatalomért folytatott harc kellős közepén – az osztályszempontok teljes mellőzésével – a szlovákság osztályok és rétegek feletti nemzeti egységét hirdette, és élesen támadta azokat a szlovákokat, akik a demokratikus pártok soraiban harcoltak a reakció és a sovinizmus ellen. Hangot adott azon véleményének, hogy nem helyes a szlovákságot pártállás szerint megosztani, éppen ezért minden szlováknak – függetlenül attól, hogy melyik politikai párt tagja – a magyarországi szlávok szervezetében a helye. „Együttműködést akarunk, a magyarországi szlovákok becületese és őszinte együttműködését, tekintet nélkül arra, hogy melyik politikai pártba tartoznak.

Mi már működésünk kezdetekor kijelentettük, hogy nem akarjuk a magyarországi szlovákságot politikai pártokra tagolni. Nem akarunk pártharcot folytatni!”²⁷ – írja a Sloboda 1945 szeptember elsejei számában. Az Antifasiszta Szlávok Frontja ilyen és ehhez hasonló megnyilatkozásokkal próbálta meg a szlovák dolgozók figyelmét az aktív osztályharcról elterelni:

„Elmúltak már azok az idők, amikor a kormányok mesterségesen felosztották a szlovákokat kormányhű és ellenzéki, magyar és csehszlovák szlovákokra. (Erre megvoltak a módszereik és az embereik.) Mi egyedül csak szlovákokat ismerünk. Azokat, akik tudják és érzik, hogy nyelvük és származásuk révén azokhoz tartoznak, akik a Csehszlovák Köztársaságban, a Tátra alatt élnek, viszont állampolgárságuk révén a magyar állam kötelékébe tartoznak, amely számukra a jogokat a tőlük megkívánt kötelezettségek teljesítése arányában biztosítja.”²⁸ Ugyanebben a cikkben a Sloboda élesen támadja a demokratikus pártok szlovák tagjait, akiket a szlovákság árulóinak nevez.

Az Antifasiszta Szlávok Frontja véleménye szerint a demokratikus Magyarország nemzetiségi politikája nem változott lényegesen a Horthy-rendszeréhez képest, mert ugyanúgy elnyomja a szlovákságot, mint azt a megbukott ellenforradalmi rendszer tette.²⁹ A Front kifogásolta, hogy kevés Magyarországon a szlovák iskola, a szlovák tanító, ám a magyar kormány erőfeszítéseit, melyek a magyarországi szlovák iskolák hálózatának kiépítésére irányultak, nem támogatta, hanem az áttelepülés propagálását tekintette fő feladatának.

1945 nyarán és őszén a Sloboda több cikkben foglalkozott a nemzetiségi iskolák kérdésével.³⁰ Az Antifasiszta Szlávok Frontja később, az áttelepülési propaganda kibontakozásakor azt hangoztatta, hogy a magyarországi szlovákság nemzeti jogait – beleértve az anyanyelvű tanulási lehetőségét is – csak akkor kaphatja meg, ha hazatelepül ősei hazájába, saját nemzeti államába.

Az említett írások figyelmen kívül hagyták azt a körülményt, hogy a háború következményeként az egész magyar oktatásügy súlyos gondokkal és nehézségekkel küszködött, s a fiatal magyar demokráciának még kevés idő állt a rendelkezésére ahhoz, hogy a romokban heverő országban jótégye a földesúri-burzsoá rendszer nemzetiségi iskolákkal kapcsolatos összes mulasztását.

²⁶ Uo.

²⁷ Čo nás rozdeluje? Sloboda 1945. szept. 1.

²⁸ L. uo.

²⁹ Staré záplaty na novom ruchu. Sloboda 1946. január 5.

³⁰ Hriech reakcie. Sloboda 1945. jún. 23.; Pilišká púť. Sloboda 1945. júl. 14.; Pred bránami škôl. Alexander Horák cikke Sloboda 1945. aug. 25. Národnostné školy. Alexander Horák cikke, Sloboda 1945. szept. 22. Apponyiho školská politika, Sloboda 1945. okt. 6.

Meg kell azonban jegyezni, hogy ott, ahol a lakosság erre igényt tartott, már az erre vonatkozó rendeletek kibocsátása előtt megindult a nemzetiségi oktatás.³¹ Békéscsabán 1945 tavaszán például a két munkáspárt kezdeményezően lépett fel a szlovák oktatás bevezetése érdekében.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945 nyarán megkezdte a nemzetiségi oktatásüggyel foglalkozó rendelet előkészítését, s ennek tervezetét tanulmányozás céljából eljuttatta az Antifasiszta Szlovák Frontja szlovák tagozatának vezetőihez is.³² A szlovák tagozat vezetőinek állásfoglalása azonban hosszú heteken át késett, s ez nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a rendelet, illetve ennek végrehajtási utasítása csak 1945 őszén jelent meg.³³

1945 őszén megkezdődött a nemzetiségi – köztük a szlovák – iskolák hálózatának szervezése. S bár a munkát több tényező nehezítette, néhány helyen sikerült létrehozni a szlovák tannyelvű iskolát.³⁴ Igaz, ezek az eredmények meglehetősen szerények voltak az erőfeszítésekhez képest, Békéscsabán pedig a kevés jelentkező miatt nem sikerült megnyitni a szlovák tanítási nyelvű gimnáziumot.

A szlovák lakosság az esetek zömében a szlovák iskolákkal szemben tartózkodóan viselkedett. Ebben az időszakban a szülők állásfoglalását a lakosságcsere kérdésének napirendre kerülése is nagymértékben befolyásolta, de sokan közülük attól is tartottak, hogy a nemzetiségi iskolában gyermekeik hiányosan sajátítják el a magyar nyelvet, s emiatt az életben hátrányos helyzetbe kerülnek majd.

1946 elején az Antifasiszta Szlovák Frontja délszláv tagozatának kritikai megjegyzéseit figyelembe véve a kormány új rendeleteket hozott a nemzetiségi oktatásüggyel kapcsolatban, melyek előírják, hogy a nemzetiségekhez tartozó gyermekeket anyanyelven kell oktatni.³⁵

A szlovák iskolák tanulóinak száma éppen az áttelepülés miatt állandóan ingadozik ebben az időszakban, ezért rekonstruálása a korabeli források alapján is nehéz. 1946 őszén érdekes jelenség figyelhető meg: a szlovák lakosság körében megnőtt az érdeklődés a szlovák iskolák iránt. Igaz, sajátos módon főleg az áttelepülő gyerekek szülei voltak azok, akik gyerekeiket szlovák iskolába írták.³⁶ Érthető, hogy 1947/48 folyamán a tényleges lakosságcsere megkezdődése után azok az iskolák, melyekbe főként áttelepülők írták be gyermekeiket, elnéptelenedtek, de legalábbis nagymértékben visszaesett a tanulólétszám.

A távozó és maradó szlovákok közötti ellentét formailag az Antifasiszta Szlovák Frontja szlovák tagozata és a demokratikus pártok szlovák tagjai közötti vitában jelentkezett. A valóság azonban bonyolultabb volt, mert mind a maradók, mind az áttelepülők körében különböző pártállású és világnézetű emberek találunk. A magyarországi szlovákok körében ugyanazok a politikai irányzatok érvényesültek és hatottak, mint a magyar lakosság körében. Éppen ezért nemcsak a távozó, de a maradó szlovákok sem alkottak egységes tábor. Az áttelepülők között például kommunisták is voltak, nem is kevesen. A távozó szlovákság megítélésekor óvatosan kell használnunk a minősítő jelzőket. Csak azért, mert áttelepülésre jelentkezett, senkit sem szabad reakciónak vagy nacionalistának tekinteni. Ugyanakkor az is vitathatatlan, hogy az áttelepülők közül sokan valóban a magyarellenes nacionalizmus hatása alá kerültek.

³¹ UMKL.VKM. 17 050/1946. sz. irat

³² UMKL.VKM. 79 565/1945. sz. ügyirat

³³ L. uo. A rendeletek: 10 030/1945. ME. sz. r. Magyar Közlöny 1945. okt. 30. 68 800/1945. VKM sz.r. Köznevelés 1945. nov. 15.

³⁴ UMKL.VKM. 29 035/1946. sz. ügyirat 1946 februárjában Magyarországon 10 szlovák nyelvű népiskola működött és egy polgári iskola, ez utóbbi Tótkomlóson.

³⁵ 330/1946. ME sz.r. Magyar Közlöny 1946. jan. 15.; 1200/1946. VKM. sz.r. Magyar Közlöny 1946. február 20. – Az 1200/1946. sz. VKM rendelet kimondja, hogy „Minden községben (városban), ahol a népesedési statisztika vagy osztálybeosztási nyomtatvány adatai szerint legalább 15 egy nemzetiséghez tartozó tanköteles gyermek van, a tanfelügyelő beíratást rendel el a nemzetiségi tannyelvű iskolába.”

³⁶ Kóspallagon például kizárólag áttelepülő szülők írták be gyermekeiket a szlovák iskolába. l. UMKL.VKM. 81 356/1946. sz. irat

Az áttelepülés szándékát több tényező befolyásolta. Ezek között a Horthy-rendszer idején elszenvedett sérelmek is szerepet játszottak, az áttelepülők nagy része azonban gazdasági és szociális indokok alapján döntött a távozás mellett. Közöttük nagy számban voltak földnélküliek, akik azt remélték, hogy Csehszlovákiában majd földhöz jutnak.

Magyarországon a háború befejeződése után közvetlenül nagyobbak voltak a gazdasági nehézségek, mint Csehszlovákiában. Sok szegény és nincstelen ember azért jelentkezett az áttelepülésre, mert abban bízott, hogy új hazájában kedvezőbb élet- és munkakörülmények közé kerül. Egyes esetekben az áttelepülés kérdése családokon belül a különböző generációk közötti vitává alakult: többnyire az idősebb emberek voltak azok, akik ragaszkodtak megszokott környezetükhöz, a szülőföldhöz, a vállalkozó szellemű fiatalok inkább hajlottak arra, hogy szerencsét próbáljanak.

A távozni akaró szlovákok és az áttelepülést ellenző szlovák nemzetiségű kommunisták egymástól eltérően ítélték meg a demokratikus Magyarország fejlődésének perspektíváját. Az előbbieket gyakran hivatkoztak a magyarországi gazdasági nehézségekre, az utóbbiak ezzel szemben több ízben kifejezésre juttatták meggyőződésüket, hogy a magyar és az országban élő más nemzetiségű dolgozókkal összefogva a szlovák dolgozók képesek leküzdeni a nehézségeket és felépítik az új Magyarországot, amely a kizsákmányolás valamennyi formáját felszámolva megszünteti a nemzetiségi elnyomás alapját.

Sajátos módon 1945–48 között szlovák nyelvű sajtóval csak az Antifasiszta Szlovák Frontja rendelkezett, az áttelepülést ellenző szlovákok nem, éppen ezért megnyilatkozásaik a korabeli magyar sajtó hasábjain láttak napvilágot. Ritka kivételnek számít az a szlovák nyelvű lap, melyet 1945 nyarán Tótkomlóson a Függetlenségi Front pártjai adtak ki a kommunisták kezdeményezésére Slobodný Hlas (Szabad Hang) címmel.

A lap felelős kiadója Szobek András, Békés megye akkori főispánja volt. A lap szerkesztőbizottságában a koalíciós pártok képviselői is jelen voltak, a Kommunista Pártot Ján Hirka, a Szociáldemokrata Pártot Michal Ondrejo, a Kisgazda Pártot Ladislav Dankó képviselte, sőt még az Antifasiszta Szlovák Frontja képviselőjét, Ondrej Kulikot is bevonták a szerkesztőség munkájába. Ernest Adamec (Adamec Ernő) volt a lap felelős szerkesztője, Pavel Sokol a szerkesztő.

A Slobodný Hlas első száma 1945. július 8-án jelent meg. Az első, bevezető cikket Ernest Adamec írta. „Anyanyelven akarjuk hirdetni a demokráciát!”³⁷, szögezi le már az első mondatokban, majd kifejti: „Azt akarjuk, hogy Magyarország minden lakosa részt vegyen az építőmunkában, mert nem akarunk különbséget tenni szlovák, magyar vagy más nemzetiség szerint; csak becsület és állhatatos demokratát akarunk ismerni, aki építeni akarja ezt az országot.”³⁸

A lap megjelenése kedvező visszhangot váltott ki a magyar sajtóban, a Szabad Népben külön cikk köszöntötte.³⁹ A Sloboda ellenben vetélytársként fogadta, s arra törekedett, hogy a lapot lejárassa a magyarországi szlovákok előtt. A Slobodný Hlast a reakció eszközeként nevezte, s azt állította, hogy a lapot a szlovák nemzetiség renegátjai írják és szerkesztik.⁴⁰ A Sloboda 1945. július 21-i száma közli a Slobodný Hlas két oldalának hasonmását, feltűnően megjelölve a helyesírási hibákat, s megállapítja, hogy a megjelölt részekben összesen 440 helyesírási hiba található.⁴¹

A pitvarosi Ján Hodák a Slobodný Hlas 1945. augusztus 5-i számában a következőképpen reagált a helyesírási hibákkal kapcsolatos észrevételekre: „Eddig az itteni szlovákságnak nem volt iskolája, ezért kénytelen volt magyar iskolába járni, de gyerekeink már szlovák iskolába járhatnak. Éppen ezért nem tudunk úgy írni, ahogy azt a szlovák helyesírás előírja. Úgy írunk szlovákul, ahogyan tudunk, ahogyan itt beszélünk. A főszerkesztő úrnak ott a Slobodában nincs miért megbotráncoznia.”⁴² Ján Hodák ez utóbbi kijelentésével arra célzott, hogy míg a Sloboda munkatársai között voltak papok és értelmiségiek, akik ismerték a szlovák irodalmi nyelvet, addig a Slobodný Hlasba főleg agrárproletárok írtak, akik a helyi szlovák nyelvjárást beszélik. A maradni szándékozó

³⁷ (E.) Adamec: Čo my chceme? Slobodný Hlas, 1945. júl. 8.

³⁸ L. uo.

³⁹ „Anyanyelvünkön akarjuk hirdetni a demokráciát”. Szabad Nép 1945. július 22.

⁴⁰ Našli sme sa. Sloboda 1945. november 10.

⁴¹ Sloboda 1945. július 21-i száma 8.

⁴² Ján Hodák: Chceme demokráciu. Slobodný Hlas 1945. aug. 5.

szlovákság nevében kijelentette: „Itt akarunk élni a demokratikus Magyarországon, építeni akarjuk a demokratikus államot. Látjuk és érezzük, hogy a mostani Magyarország valóban más, mint korábban volt. Látjuk és érezzük, hogy a demokrácia nemcsak papíron, de a valóságban is létezik.”⁴³

A Slobodný Hlas 1945. július 8-i számában Ondrej Kulik a demokratikus Magyarország felépítésének feladatairól ír. Véleménye szerint e feladatokat csak a dolgozók összességének szervezett munkájával lehet eredményesen megoldani. Az ország újjáépítésében szorosan együtt kell működniük a demokratikus pártoknak és szervezeteknek. Ondrej Kulik hangsúlyozza: a magyarországi szlovákoknak is valamely párt vagy szervezet soraiban kell munkálkodniuk a boldogabb jövő felépítéséért.⁴⁴

A lap néhány szám megjelenése után megszűnt. A megszűnésben személyi ellentétek és anyagi nehézségek játszottak szerepet. Az áttelepülést elutasító szlovákságnak ezt követően 1949-ig nem volt saját nyelvű sajtója.

Békés megyében, ahol az ország legnagyobb szlováklakta települései találhatók, a Viharsarok című munkás-paraszt újság rendszeresen figyelemmel kísérte a magyarországi szlovákság körében kibontakozó vitát, sőt hozzá is szólt. 1945 nyarán több fontos cikket közölt a nemzetiségi kérdések tárgyköréből, melyek egyformán veszélyesnek minősítették a sovinizmust, akár magyar, akár szlovák részről jelentkeztek is.⁴⁵ Hírt adott azokról a kezdeményezésekről, melyek Békés megyében a szlovák nemzetiségi oktatás megszervezését sürgették. 1945. június 30-i számában arról tudósít, hogy e hónap folyamán tanácskozássra gyűltek össze a békéscsabai elemi és középiskolák igazgatói, hogy megvitassák a szlovák nyelvoktatás kérdéseit. Rajtuk kívül még mintegy 20 tanár és tanító vett részt a megbeszélésen.⁴⁶

1945 májusában a békéscsabai Nevelők Szakszervezete Szemináriumában Mengyán György középiskolai tanár tartott előadást: „A nemzetiségi kérdés új megvilágításban” címmel. A szeminárium résztvevői bírálták a múlt rendszer magyarosító politikáját, mely elsősorban az iskolákon keresztül érvényesült.⁴⁷

Mengyán György cikket írt a Viharsarok 1945. május 30-i számában, melyben kifejti, nézte szerint hogyan kell helyesen megoldani a nemzetiségi kérdést Békéscsabán, s mit kell tenni annak érdekében, hogy az együttélő magyar és szlovák lakosok viszonyát viszály és ellentét ne zavarja meg.⁴⁸ „... népek közötti tartós jó viszonyt csakis bizalommal, barátsággal és kölcsönös megértéssel lehet biztosítani” – írja. „A két fél kölcsönös megértésére, jóindulatára van itt elsősorban szükség, valamint arra, hogy a demokrácia alapján rendezzük a kérdést, tanulva az oroszországi szocializmustól.” Idézi azt a marxí–lenini gondolatot, melynek értelmében egy nép sem lehet szabad, mely elnyom egy másikat. Felteszi a kérdést: „Hogyan indulhat el a magyarság és a szlovákság a békés megoldás felé?”, majd így folytatja:

„A szlovákság gazdasági és politikai elnyomtatásról itt helyben nagy általánosságban nem beszélhet. Az elnyomtatás a tudatos asszimilációban, az önző iskolapolitikában keresendő. (Kiemelés tőlem.) Orvoslást elsősorban itt keres, mert itt érzett nyomasztó terhet. Szükségét érzi, hogy szlovák népi kultúráját fejleszthesse, mert ahhoz nem elegendő az elemi iskola, a szlovák istentisztelet, a tranoscius (helyesen: Tranoscius),⁴⁹ a biblia és vallásos folyóirat és olykor egy-egy szindarab.

⁴³ L. uo.

⁴⁴ Ondrej Kulik: Balván z cesty. Slobodný Hlas 1945. július 8.

⁴⁵ Kurunczi Péter: A magyar–szlovák együttműködésről. Viharsarok, 1945. június 6.; Két hozzászólás a magyar–szlovák kérdéshez. Viharsarok, 1945. június 9.; Juszko József: Csodák múzeuma. Viharsarok 1945. augusztus 1.; Gyuska János: Beszéljünk nyíltan. Viharsarok 1945. június 20.

⁴⁶ Tervezet a szlovák nyelv tanításáról. Viharsarok 1945. június 30.

⁴⁷ Magyarul és szlovákul vitatták meg a nemzetiségi kérdést a békéscsabai nevelők. Viharsarok, 1945. május 30.

⁴⁸ Mengyán György: Magyar–szlovák együttműködést. Viharsarok, 1945. május 30.

⁴⁹ Tranoscius: Az első szlovák evangélikus énekeskönyv elnevezése, melyet J. Tranovsky adott ki cseh nyelven Lőcsén 1636-ban. Róla emlegetik így. A mű latin címe: Cithara sanctorum.

Azt szeretné tehát, ha ő is ugyanúgy tanulhatna szlovákul, mint ahogy a magyar ember magyarul.

Nem kér többet, de nem is kevesebbet, mint amennyi a másik embernek jár. Ehhez a munkához pedig csak megértést, baráti bizalmat kíván.

A magyarság pedig azt várja a szlovákságtól, hogy ne tévedjen sovinizta utakra céljai megvalósításánál. Keresse ő is a közeledés, az építés útjait és ne az ékverés, az ellenségeskedés és százkérés fájalmait.”

A cikk a továbbiakban arra szólítja fel a helybeli magyar és szlovák lakosságot, hogy törekedjenek őszinte megértésre, a hibák kölcsönös beismerésére, megismétlődésének elkerülésére, valamint egymás segítségére. Mengyán György szerint „Ilyen viszonyok mellett nem lesz, mert nem lehet a két fél, a magyarság és a szlovákság között ellentét, hanem mindketten az építés ügyét fogják szolgálni.”

A Szociáldemokrata Párt nevében Kurunczi Péter szolt hozzá Mengyán György írásához. Véleménye szerint el kell ismerni a szlovákok „kulturális elnyomásának” tényét a múltban, de az is igaz, hogy a régi rendszer a magyar munkásság tömegeit is elzárta a művelődés és a tanulás lehetőségétől.⁵⁰ „Kisebbségi védelem” – írja – „... csak a demokratikus szabadságjogok, a jogegyenlőség levegőjében képzelhető el. Ezt a levegőt pedig sem ők, sem mi nem szívhattuk tudónkbe az elmúlt idők során. Tehát inkább feledjük a múltat, hogy az új Magyarország felépítésén munkálkodva, a demokratikus légkörben a kisebbségi kérdés is megoldást nyerjen.” Kurunczi Péter szerint ajánlatos lenne, ha a szlovákok valamelyik politikai párt célkitűzéseit tennék magukévá, s azzal együtt munkálkodnának az új Magyarország felépítésén.

Juszkó József 1945. augusztus 1-én a Viharsarokban megjelent „Csodák múzeuma” című írásában a Slobodában megjelent cikkekkel vitatkozik, melyek a Horthy-rendszer bűneiért az egész magyar népet a vádlottak padjára akarták ültetni.⁵¹ A cikk megállapítja, hogy a magyar uralkodó osztályok nemcsak a szlovákokat nyomták el, de kegyetlen osztályelnyomás sújtotta a magyar munkásságot és dolgozó parasztságot is. Éppen ezért – írja Juszkó József – „A magyar nép a múltban sem adhatta a szlovákságnak azt, ami je nem volt.”⁵²

1945 nyarán Pozsonyban romániai, jugoszláviai és magyarországi szlovák küldöttségek jártak, melyek az áttelepülést sürgették. Gyuska János Francisci Mihálynak, az Antifasiszta Szlovák Frontja szlovák tagozata elnökének tevékenységét a következőképpen jellemzi a Viharsarok 1945. június 20-i számában megjelent írásában:⁵³

„Nem látjuk segítségét a reakció okozta kultúrsérelmek eltakarításánál... Kérdjük, miért nem tesz javaslatokat a magyar demokratikus Nemzeti Kormánynak a kisebbségi kérdés megoldására. Magyar állampolgárhoz nem méltó az a viselkedése, hogy az általa kreált küldöttségek elkerülik a magyar felelős tényezőket és úgy állítják be Pozsonyban az itteni viszonyokat, hogy azok semmiképpen nem szolgálják a békét. Furcsának találjuk, hogy most olyan sürgős neki az áttelepülés, holott az elmúlt rezsim alatt nem sokat gondolt erre. Miért nem követelte a 25 éves Horthy-rendszer alatt az itt élő szlovákok átköltözését, amely akkor indokolt lett volna. De nem úgy ma, amikor szinte mindegy, hogy a becsületes dolgozó és értelmiségi hol végzi építő munkáját Csehszlovákiában vagy Magyarországon, mert egyformán támogatja az emberi közösség célját, a békét.” A cikk további részében Gyuska János cáfolja a Pozsonyban megforduló szlovák küldöttségek azon állítását, hogy hazánkban a szlovák nyelv használatát megtiltották és a szlovákság nagyobb elnyomásban él, mint a múltban. Ezzel szemben – mutat rá Gyuska János – Tótkomlóson szlovák folyik a tanítás,⁵⁴ a középiskolában pedig az igazgató, Adamecz Ernő korszerű szlovák könyvtárat gyűjtött össze.

⁵⁰ A magyar–szlovák együttműködéséről. Viharsarok 1945. június 6.

⁵¹ Juszkó József: Csodák múzeuma. Viharsarok 1945. aug. 1.

⁵² L. Juszkó említett írását. Viharsarok, 1945. augusztus 1.

⁵³ Beszéljünk nyíltan. Viharsarok 1945. június 20.

⁵⁴ L. UMKL. VKM. 17 050/1946. sz. ügyirat.

Az Antifasiszta Szlovák Frontja nevében Dorkovics Mihály, a Front helyi vezetője válaszolt Gyuska János cikkére a Viharsarok 1945. július 7-i számában.⁵⁵ Megállapította, hogy a Szlovákiában járt pitvarosi és ambrózfalvi szlovák küldöttségek tagjai azok közül kerültek ki, akik kimaradtak a földosztásból, „... nem tudom, azért-e, mert szlovákok”.⁵⁶ Szlovák emberekről lévén szó, Dorkovics szerint érthető, hogy az óhazában szeretnének elhelyezkedést és munkát találni. Azt állítja, hogy Gyuska János maga is elismerte írásában, hogy nehéz a szlovák nemzetiség helyzete. A nemzetiségi kérdést új alapon kell rendezni. Tótkomlóson és Pitvaroson ugyan működnek szlovák iskolák, két szlovák hetilap is megjelenik az országban,⁵⁷ Dorkovics véleménye szerint azonban ezek nem azon a demokratikus alapon létesültek, mint a hasonló nemzetiségi intézmények Jugoszláviában vagy Gróza Romániájában, hanem létrehozásukért a magyarországi szlovákságnak keserves küzdelmet kellett folytatnia. Felteszi a kérdést: vajon tettek-e konkrét lépéseket Békéscsabán annak érdekében, hogy legyen szlovák elemi és középiskola, a közhivatalokban és a városi tanácsban pedig öntudatos szlovákok? Gyuska János írásában utalt arra, hogy a történelem folyamán – a Thököly és Rákóczi felkelések, az 1848–49-es szabadságharc, az 1919-es Tanácsköztársaság idején – magyarok és szlovákok közösen harcoltak a haladásért. Dorkovics Mihály szerint azonban „... előny ebből nem származott, kivéve az 1919-es szlovenszkói elszakadást, mert a nép kultúráját biztosította”;⁵⁸ Cikkének végső következtetése: a magyarországi szlovákság azt várja a magyar kormánytól, hogy intézkedjen a nemzetiségi kérdésben, mert ha ez nem történne meg, akkor a Gyuska János által kifogásolt szlovák küldöttségek csak szaporodni fognak.

A Viharsarok 1945. július 7-i száma Dorkovics Mihály írásával egyidejűleg közölte Márton Sándor cikkét is, melyben a szerző bírálja Dorkovics Mihály nézeteit.⁵⁹ Véleménye szerint Dorkovics Mihályt sovinszta beállítottága befolyásolja, amikor azt állítja, hogy egyes pitvarosiak és ambrózfalviak azért maradtak ki a földosztásból, mert szlovákok. Nem ért egyet azzal a kijelentéssel sem, hogy a létező szlovák iskolákat a szlovákság nem a magyar demokráciának köszönheti, hanem keserves harcot kellett folytatnia létrehozásukért. Arra is felhívja a figyelmet, hogy a kommunisták voltak azok, akik elsőként felléptek a szlovák oktatás bevezetése érdekében. Dorkovics Mihály kérdésére válaszolva, hogy történtek-e lépések annak érdekében, hogy Békéscsabán a közhivatalokban és a városházán öntudatos szlovákok is legyenek, rámutat arra, hogy a polgármesteri funkciótól kezdve fölfelé és lefelé mindenütt megtalálani a szlovákság képviselőit. Véleménye szerint Dorkovics Mihály antidemokratikus bizonyítványt állít ki magáról, amikor nem hajlandó elismerni a magyar és a szlovák nép közös harcainak jelentőségét, s csak a szlovák „vérvetést” veszi észre.

* * *

⁵⁵ *Dorkovics Mihály*: Válasz Gyuska Jánosnak „Beszéljünk nyíltan” című cikkére. Viharsarok 1945. július 7.

⁵⁶ *Dagmar Čierna-Lantayová* „O nové Maďarsko” című könyvében ezzel kapcsolatban a következőket írja: „Sok cikk és riport írt az Antifasiszta Szlovák Frontja említett periodikáiban a magyarországi szlovákok nehéz helyzetéről. Ez igaz, de nem szabad elfelejteni, hogy az infláció idején az életszínvonal Magyarországon általában alacsony volt és annak következtében, hogy nem volt elegendő szétosztható föld, nemcsak egyes szlovákok, de igen sok magyar is hátrányt szenvedett.” (Nyersfordítás) Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Bratislava 1979. 173. A szlováklakta településeken általában szlovákok is tagjai voltak a földigénylő bizottságoknak. Tótkomlóson például Hirka János volt a községi földigénylő bizottság elnöke. Békéscsabán egyes szlovákok, akik át akartak települni, nem fogadták el a részükre felajánlott földet. Szórványos esetekben az is előfordult, hogy a szlovákok nem kaptak földet azzal az indokollással, hogy előbb a „szlovákkérdést” kell megoldani. Azonban ez nem általánosítható. Tótkomlóson például, amikor kiderült, hogy kevés a rendelkezésre álló szétosztható föld, a szlovák nemzetiségű szegényparasztkok és agrárproletárok a szomszédos magyar lakosságú Békéssámszon határában kapták meg a részükre kiutalt földet.

⁵⁷ Sloboda és az említett Slobodný Hlas.

⁵⁸ *Dorkovics Mihály*: Válasz Gyuska Jánosnak „Beszéljünk nyíltan” című cikkére. Viharsarok 1945. július 7.

⁵⁹ *Márton Sándor*: Válasz a válaszra. Viharsarok 1945. július 7.

1946. február 27-én a magyar és a csehszlovák kormány lakosságcsere-egyezményt írtak alá Budapesten.⁶⁰ A magyar kormány nem értett egyet a kitelepítéssel, de azért, hogy hozzájáruljon a szlovákiai magyarság nehéz helyzetének enyhítéséhez, kompromisszumos megoldásként⁶¹ elfogadta, hogy Csehszlovákiából annyi magyar nemzetiségű személyt telepítsenek át Magyarországra, ahány szlovák Magyarországról hajlandó önként áttelepülni. Az egyezmény értelmében a magyarországi szlovákok között Csehszlovák Áttelepítési Bizottság fejthetett ki propagandát az áttelepülés érdekében.

1946. március 4-én a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény alapján megkezdte magyarországi tevékenységét a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság. Juraj Zvara szlovák történész a Bizottság célját és eszközeit a következőkben összegezte:⁶²

„A budapesti Csehszlovák Áttelepítési Bizottság 1946. március 4-től június 25-ig óriási propagandát fejtett ki, hogy minél több szlovák nemzetiségű állampolgárt nyerjen meg az áttelepülésre. Az áttelepülési bizottság és több csehszlovák burzsoá szakértő abból indult ki, hogy Magyarországon mintegy 450–500 000 szlovák él, a kölcsönös csere tehát fokozatosan megoldja a csehszlovákiai magyarság kérdését. A toborzás folyamán szétosztottak 790 000 újságpéldányt, 490 000 brosúrát, 540 000 röplapot, sok ezer könyvet, 60 hangversenyt rendeztek, 133 községben 2777 népgyűlést szerveztek és 266 előadást tartottak a budapesti rádióban.”

A lakosságcsere-egyezmény értelmében a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság hat héten keresztül fejthetett ki propagandát az áttelepülés érdekében a magyarországi szlovák lakosság között. Az Antifasiszta Szlovák Frontja szorosan együttműködött az Áttelepítési Bizottsággal. Amikor a Bizottság rendelkezésére álló hat hét letelt, az áttelepülés propagálását szolgáló rendezvények az Antifasiszta Szlovák Frontja égisze alatt folytatódtak tovább.

Az áttelepülési propaganda 1946 nyarán érte el csúcspontját az Antifasiszta Szlovák Frontja által rendezett szláv kongresszuson. (Békéscsaba, 1946. július 27–28.) A kongresszusról Francisci Mihály elnök és Horák Sándor alelnök a magyarországi szlovákok nevében táviratot küldött a párizsi békekonferenciára, amelyben – függetlenül attól, hogy ténylegesen hányan jelentkeztek áttelepülésre – az összes magyarországi szlovák áttelepítését követelték.⁶³ A távirat híre ellenérzést váltott ki azokból, akik nem akartak áttelepülni, tiltakozó megmozdulásokra került sor, melyeken bírálták az Antifasiszta Szlovák Frontja hivatalos irányvonalát. Békéscsabán 1946. augusztus 18-án rendeztek tiltakozó gyűlést az áttelepülést ellenző szlovákok, amelyen a korabeli magyar sajtó tudósítása szerint mintegy húszezer szlovák vett részt.

A gyűlés szónokai a demokratikus pártok szlovák nemzetiségű képviselői voltak. Hirka János a Kommunisták Pártot, Pepó János a Szociáldemokrata Pártot, Betkó Pál a Nemzeti Parasztpártot képviselte. A szónokok hitet tettek amellett, hogy a maradó szlovákok Magyarországot tekintik hazájuknak. Nem akarják megakadályozni, hogy azok, akik önként jelentkeztek áttelepülésre, elhagyhassák Magyarországot, ezeknek sok sikert és boldogságot kívánnak új hazájukban, az ellen azonban tiltakoznak, hogy azokat a szlovákokat is áttelepülésre kényszerítsék, akik ragaszkodnak szülőföldjükhöz.

Megállapították, hogy a demokratikus Magyarország biztosítja a nemzetiségek – köztük a szlovákok – nemzetiségi jogait. A szlovákok szabadon ápolhatják anyanyelvüket, saját iskoláik vannak. A gyűlés végezetül kiáltványt fogadott el,⁶⁴ mely szorgalmazza a Duna-völgyi népek megbé-

⁶⁰ 1946: XV. törvénycikk a Magyarország és Csehszlovákia között lakosságcsere tárgyában Budapesten 1946. évi február hó 27. napján kelt magyar–csehszlovák egyezmény becikkelyezéséről. Két év hatályos jogszabályai 1945–46. Bp. 1947. 80–85.

⁶¹ *Szalai Sándor*: Egy lépéssel előre ... eredmények és remények a második prágai tárgyalás után. Új Magyarország 1946. február 27.

⁶² *Juraj Zvara*: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában. Pol. Könyvkiadó Bratislava 1965. 32. A magyarországi szlovákok irrealisan magas számához úgy jutottak, hogy az evangélikusokat szlovák származásúaknak vették, hasonlóképpen a szláv hangzású neveket viselő személyeket, a szlovákul tudókat stb.

⁶³ *Szegő Zsuzsanna*: Francisci itt marad. Haladás 1946. augusztus 22.

⁶⁴ A Magyarországhoz hú szlovákok tiltakozó gyűlése Békéscsabán. Szarvasi Újság 1946. aug. 23.

kélését, a nemzetiégi kérdés rendezésében a szovjet és a jugoszláv példa követését javasolja, s sikrászáll azért, hogy a nemzetiégi kérdést demokratikus alapon oldják meg Magyarországon és Csehszlovákiában, mert ez a feltétele annak, hogy Csehszlovákia népei és a magyar dolgozó nép között valódi barátság jöhessen létre. A kiáltvány leszögezi: a magyarországi szlovák dolgozók a múltban közösen harcoltak az elnyomás ellen magyar testvéreikkel, az új, demokratikus Magyarország felépítéséből is ki akarják venni a részüket. Hasonló megmozdulásra került sor Kóspallagon is.^{6 5}

Az Antifasiszta Szlovák Frontja 1946. július 27–28-i kongresszusa után a Fronton belül létrejött egy ellenzéki csoportosulás, mely bírálta a Francisci–Horák-féle vezetést merev kormányellenes politikája miatt, s elítélte az áttelepülés propagálása során elkövetett túlkapásokat. A csoport szlovák nyelvű röpiratokat terjesztett a szlovák vidékeken, melyekben elhatárolta magát az Antifasiszta Szlovák Frontja hivatalos vezetőségének politikájától.^{6 6} Korabeli levéltári dokumentumok szerint – de a magyar sajtó híradásainak tanúsága szerint is – ez az ellenzéki csoportosulás hajlott arra, hogy alapvető kérdésekben – mint például a nemzetiégi iskolák ügye – együttműködjön a kormánnyal.

A tényleges lakosságcsere csak 1947 áprilisában kezdődött meg. Ebben az esztendőben 37 679 magyarországi szlovák települt át Csehszlovákiába.^{6 7}

1947-ben a hatalomért folyó harc Csehszlovákiában és Magyarországon döntő fázisba jutott. A magyar és a csehszlovák haladó erők közötti kapcsolatfelvétel folyamata megélenkült.^{6 8} Az 1947-es magyarországi augusztusi országgyűlési választások után a burzsoázia gyakorlatilag kiszorult a hatalomból. A választások eredményei pozitív visszhangot váltottak ki a csehszlovák haladó erők körében. 1947 őszén, miután a két ország parlamentje előzetesen már ratifikálta a párizsi békeszerződést, sor került Magyarországnak és Csehszlovákia között a diplomáciai kapcsolatok újrafelvetelére. A két ország kapcsolatai lassan normalizálódni kezdtek. Ebben annak is szerepe volt, hogy a népi demokratikus forradalmak eredményeként ebben az időszakban már kialakulóban volt a szocialista tábor. A nemzetközi imperializmussal szembeni közös összefogás érdekei pedig megkövetelték, hogy a szocialista országok rendezzék egymással azokat a vitás kérdéseket, melyeket még a múltból örökölték.

Ez a körülmény nem maradt hatás nélkül az Antifasiszta Szlovák Frontja politikájának alakulására sem. A Fronton belül fokozatosan háttérbe szorult a merev, kormányellenes irányzat. A nemzetiégi kérdés megoldásának legfőbb zálogát – a hivatalos csehszlovák állásponthoz hasonlóan – még mindig az áttelepülésben vélte megtalálni. Viszont mindenképpen új fordulat politikájában, hogy a magyar kormánnyal szemben most már lojális nyilatkozatok megtételére is sor került részéről.

1947 őszén több olyan szlovák gyűlést rendeztek, melyeken együttesen vettek részt maradó és távozó szlovákok. Ezeket a megmozdulásokon utoljára volt együtt az a közösség, melyet több mint két évszázad kovácsolt össze. Családtagok, barátok, rokonok, ismerősök búcsúztak el egymástól.

Az egyik ilyen gyűlés megrendezésére Tótkomlóson került sor. A rendezvény szónokai a maradó és a távozó szlovákság képviselői voltak. A gyűlésen jelen voltak az Antifasiszta Szlovák Frontja vezetői, sőt a csehszlovák kormány is képviseltette magát. A szónokok hangsúlyozták Csehszlo-

^{6 5} Szlovák tiltakozás a kitelepítés ellen. Kis Ujság 1946. aug. 28.

^{6 6} Az AFS demokratikus ellenzéke a szlovák néphez fordul és Francisci távozását követeli. Viharsarok 1946. aug. 14.

^{6 7} Ján Bobák: Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (1946–1948) In: Slováci v zahraničí 8. Matica slovenská 1982. 80.

^{6 8} 1947 májusában a Duna-völgyi szociáldemokrata pártok budapesti konferenciáján a magyar, osztrák, lengyel, román szociáldemokrata pártok küldöttein kívül a csehszlovák párt küldöttei is részt vettek. 1947 novemberében a csehszlovák szociáldemokrata párt kongresszusán magyar küldöttség is részt vett, melynek tagjai voltak Szakasits Árpád, Ries István, Kéthly Anna, Marosán György, Szélig Imre. 1947 júniusában a prágai szakszervezeti világkongresszuson Kossa István és Nemes Dezső képviselte a magyar szakszervezeteket. A Magyar Kommunista Párt vezetői pedig, Rákosi Mátyás és Farkas Mihály Prágában a Csehszlovák Kommunista Párt vezetőivel tárgyaltak 1947 júniusában.

vákia és Magyarország megbékélésének szükségességét, s a szlovák–magyar barátság elmélyítésére szólítottak fel. Új és figyelemre méltó jelenség, hogy az Antifasiszta Szlovák Frontja nevében Zsurik János dr. és Benyó András köszönetet mondott a magyar kormánynak azért, hogy minden téren megerősítette és támogatta a szlovákságot nemzetiségi jogai gyakorlásában.

A legnagyobb érdeklődést Hirka Jánosnak, a Kommunista Párt képviselőjének beszéde váltotta ki, aki a következőket mondta:⁶⁹

„A dolgozó nép: a szlovák és magyar ma már egyformán szabad. *A demokrácia jótéteményeit mi, magyarországi szlovákok nemzetiségi téren is élveztük.* A vallás- és közoktatásügyi minisztérium leirata tegnap érkezett meg, amelyben közlik Tótkomlós lakosságával, hogy a szlovák iskolák községünkben a lakosságcsere lezajlása után is megmaradnak.

A demokratikus Magyarországon nyíltan megvallhatjuk, hogy szlovák nemzetiségűek vagyunk. Azok a szlovákok, akik távoznak, Szlovákiában találnak új otthonra. Mi, akik úgy döntötünk, hogy továbbra is szülőföldünkön maradunk, ezen az ünnepi összefüggésben leszögezzük, hogy a demokratikus Magyarországnak hűséges alattvalói leszünk, de szlovák nemzetiségünket nem tagadjuk meg. A mai ünnepségen tisztázni akarjuk az államhűség és nemzethűség fogalmát. *Nem vagyunk szlovákajkú magyarok, vagy szlovákuul beszélő magyarok, hanem szlovák anyanyelvű és szlovák nemzetiségű magyar állampolgárok.*

Ez az állásfoglalásunk a demokrácia alapelvétől származik. Mint szlovák nemzetiségű, lojális magyar állampolgárok, tudatában vagyunk annak, hogy amikor nemzetiségi téren a legteljesebb fejlődési lehetőséget kívánjuk, ugyanakkor az *állampolgári kötelességek teljesítését is vállaljuk.*

Mi, magyarországi szlovákok a magyar és szlovák nép között a jóbarátságot és igazi békét akarjuk és ennek megvalósítását szorgalmazzuk a magyar demokratikus köztársaság és Csehszlovákia között. A béke aranyhídjának úttörői akarunk lenni. *Igazi béke azonban Magyarországon és Csehszlovákia között csak akkor jöhet létre, ha a magyarországi szlovákok nemzetiségi jogainak biztosítása mellett a Szlovákiában élő magyarok: munkások és parasztok visszanyerik emberi jogukat, számukra biztosítják a nemzetiségi jogokat is.*”

1947 őszén az Antifasiszta Szlovák Frontja III. közgyűlésén Francisci Mihály lemondott az elnöki tisztéről. Horák Sándor, a szervezet korábbi alelnöke lett az új elnök.⁷⁰ A szervezet elnevezését Szlovák Szövetségre változtatta. A Szlovák Szövetsége határozatot hozott, melyben kifejezésre juttatta, hogy a Magyarországon maradó szlovákok lojálisak a magyar állammal szemben, s államfőjüknek a mindenkor magyar köztársasági elnököt tekintik.⁷¹

1948-ban a Februári Győzelem eredményeként Csehszlovákiában a hatalomért folytatott küzdelemből a munkásosztály került ki győztesen. Ezáltal – miután 1948-ban Magyarországon is végérvényesen a munkásosztály kezébe került a hatalom – létrejött a feltétele annak, hogy a két ország új alapon rendezze a múltból örökölt vitás kérdéseket, így a nemzetiségi kérdést is. A csehszlovákiai magyarság kérdése természetesen nem oldódott meg máról holnapra, a fordulat azonban lehetővé tette, hogy helyzetében fokozatosan alapvető változások következzenek be. A szlovákiai magyarok kitelepítése 1948 szeptemberében megszűnt. 1948 őszén a csehszlovák kormány Nosek belügyminiszter javaslatára úgy határozott, hogy azoknak a magyaroknak a részére, akik nem voltak részesei a háborús bűncselekményeknek, lehetővé teszi a csehszlovák állampolgárság újbóli felvételét.⁷² (A csehszlovákiai magyarokat és németeket az 1945. augusztus 2-án aláírt 33/1945 sz. elnöki dekrétum fosztotta meg állampolgárságuktól.)

⁶⁹ Magyarországi szlovákok kéri az emberi és nemzetiségi jogok megadását a szlovákiai magyarok számára. Kis Újság 1947. október 16.

⁷⁰ A demokratikus Magyarország teljes fejlődési lehetőséget biztosít az itt élő szlovákoknak – állapította meg a pozsonyi áttelepítési hivatal vezetője a magyarországi szlovákok III. kongresszusán. Szabad Nép 1947. október 28.

⁷¹ Rezolúcia zástupcov slovenského a českého ľudu, sídených na voľnom shromaždení Antifasisťického Frontu Slovanov v Maďarsku dňa 26 októbra 1947. Sloboda 1947. október 31.

⁷² A csehszlovák kormány döntése: Visszanyerik állampolgárságukat a csehszlovákiai magyarok. Szabad Nép 1948. okt. 13.

A Békés megyében megjelenő Viharsarok című munkás-paraszt újság a következőket írta ebből az alkalomból:⁷³

„Nincs az országnak talán még egy része, ahol nagyobb lelkesedéssel és örömmel fogadták volna a hírt, hogy a csehszlovák kormány jóváhagyta a magyar nemzetiségű személyek állampolgárságáról szóló törvényjavaslatot, mint minálunk. Magyarok és szlovákok olvasták ronggyá a lapoknak azon példányait, melyekben ismertették Zápotocký miniszterelnök beszédét, Nosek belügyminiszter javaslatait és a Rudé právo, a csehszlovák KP központi lapjának vezércikkét.”

1948-ban 13 483 szlovák települt át Szlovákiába.⁷⁴ Arra vonatkozóan, hogy 1946–48 között összesen hány szlovák távozott el Magyarországról, az egyes források adatai eltérnek egymástól.⁷⁵ Az utolsó áttelepülő magyarországi szlovák csoport 1948 december közepén hagyta el az országot. A Magyarországi Szlovák Szövetsége megszűnt, napirendre került egy új szlovák társadalmi és politikai szervezet létrehozása.

Az utolsó áttelepülő magyarországi szlovák csoport nevében Juraj Pribojszky búcsúzott Magyarországtól a Slobodában megjelent írásában. Ebben arra hívta fel a figyelmet, hogy a Magyarországon maradó szlovákok létrejövő új szervezetének más feladatokkal kell majd szembenéznie, mint a Szlovák Szövetségének. „Újból hangsúlyozni kell” – írta –, „hogy a magyarországi szlovákok fő feladata a jövőben is a szocializmus építése kell hogy legyen. A szlovákoknak a népi demokratikus rendszer támaszainak kell lenniük.”⁷⁶

A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének első, alapító kongresszusa 1948. december 19-én ült össze. A kongresszus eseményeiről részletesen beszámolt a Szövetség által kiadott új szlovák hetilap, mely 1949. január 14-én jelent meg első ízben. A kongresszuson elfogadott program⁷⁷ kimondotta, hogy a magyarországi szlovákok Magyarországot tekintik hazájuknak, elismerik a párt vezető szerepét, készek arra, hogy a magyar és az országban élő más nemzetiségű dolgozókkal közösen felépítsék a szocializmust. A program sikrasszállt a magyar és a csehszlovák nép barátságáért, hitet tett amellett, hogy a magyarországi szlovákok öntudatosan vállalják szlovák nemzetiségüket, ápolják anyanyelvüket, nemzeti kultúrájukat.

⁷³ MM.: Magyar–csehszlovák barátság. Vezércikk. Viharsarok 1948. okt. 21.

⁷⁴ Ján Bobák említett írása 83.

⁷⁵ Juraj Zvara szerint 73 407 (ez az adat vált a szakirodalomban általánosan elfogadottá), Ján Bobák szerint 59 774 szlovák települt át Magyarországról. *Juraj Zvara: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában.* Bratislava Pol. Könyvkiadó 1965. 36.; Ján Bobák említett írása 85. Az áttelepülő szlovákok mintegy 75%-a földműves volt, a fennmaradó hányadot munkások, iparosok és kézművesek, állami, köz- és magánalkalmazottak, nyugdíjasok stb. alkották.

⁷⁶ Pred novými úlohami. Napísal: Juraj Pribojsky Sloboda 1948. dec. 18.

⁷⁷ Rezolúcia. Naša Sloboda 1949. jan. 14.